
ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА

УДК 658:005.922.1:33

ББК 65.9(4Укр)-98

Максимюк М. М.

ЕВОЛЮЦІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ДО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

ДВНЗ “Прикарпатський національний
університет ім. В. Стефаника”,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра обліку і аудиту,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шевченка, 57,
тел.: 0342596144,
e-mail: miroslavmm@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано історію виникнення та еволюцію розвитку поняття економічної безпеки і показано, що формування наукових підходів до вивчення даної економічної категорії пройшло декілька етапів. За допомогою історичного методу визначено основні ключові події та віхи розвитку наукової думки щодо економічної безпеки, наведено їх причини, передумови та наслідки. Проаналізовано праці вчених, присвячені дослідженню економічної безпеки на різних рівнях економіки. Визначено економічну безпеку національної економіки як основоположну категорію в системі економічної безпеки.

Ключові слова: безпека, економічна безпека, глобалізація, економічна безпека національної економіки, загрози економічній безпеці.

Maksymiuk M. M.

EVOLUTION OF SCIENTIFIC APPROACHES TO THE ECONOMIC SECURITY

Vasyl Stefanyk Precarpathian National University,
Ministry of Education and Science of Ukraine,
Department of Accounting and Audit,
Shevchenko str., 82, Ivano-Frankivsk,
76018, Ukraine,
tel.: 0342596144,
e-mail: miroslavmm@ukr.net

Abstract. In the article analyzed the history of origin, evolution of the concept “economic security” and shown that forming of the scientific meaning of economic category passed a few stages. By means of historical method are distinguished basic events and periods of development of scientific thought about economic security, their reasons, pre-conditions and consequences. Analyzed the scientific developments sanctified to research of economic security on the different levels of economic system. Confirmed that economic security of national economy are the fundamental category in the system of economic security.

Key words: security, economic security, globalization, economic security of national economy, threat to economic security.

Вступ. Розвиток держав та їх об'єднань призводить до поширення міжнародних глобалізаційних відносин, які мають як позитивні, так і негативні наслідки. Існування кількох економічних систем у єдиному просторі (результаті глобалізаційних та інтеграційних процесів) безумовно спричиняє до їх конкуренції і боротьбі як за ринки збуту, так і за ресурси та сфери впливу. Такі конкурентні відносини існують на різних

рівнях економіки – між національними економіками, підприємствами, організаціями, об'єднаннями. Попередження таких загроз та мінімізації їх впливу реалізовується за допомогою формування економічної безпеки.

Постановка завдання. Результати світової економічної кризи спричинили перегляд сучасних уявлень щодо стабільності розвитку економіки, зокрема у стійкості до кризових явищ та їх попередження на основі негативних тенденцій та процесів з врахуванням умов зовнішнього економічного середовища (що розвивається в умовах невизначеності та значного ризику діяльності). Рівень негативного впливу світових кризових явищ для різних країн був різним, що дозволяє констатувати різний рівень їх захищеності від такого роду загроз як за рахунок використання інших суб'єктів (наприклад міжнародних організацій) або формування економічно стійких систем, вивченням принципів формування яких займається економічна безпека. Метою статті є аналіз історії та передумов виникнення та наукового використання терміну “економічна безпека”.

Дослідженню економічної безпеки присвячені праці Є. Олейнікової, А. Козаченка, В. Шликова, В. Пономарьова, І. Плетникова, М. Бендікова, А. Ляшенка, Т. Сухорукової, В. Ярочкіна та ін. Серед українських вчених вивченням проблем економічної безпеки займаються: О. Власюк, Б. Кравченко, В. Свінцицький, Я. Жаліло, С. Воронцов, М. Єрмошенко, В. Мунтян, В. Шлемко, І. Білько, Д. Пастернак-Таранушенко та інші. Окремого виокремлення заслуговують праці проф. Б. Губського, який на основі критичного трактування економічної безпеки розробив методику її оцінки, роботи О. Барановського та М. Єрмошенка щодо виокремлення фінансової безпеки держави та розробки групи вчених Інституту економічного прогнозування НАН під керівництвом В. Геєця та Є. Кваснюка, що стали основою для Концепції забезпечення економічної безпеки України.

Результати. Вперше економічна безпека згадується з введенням терміну «національна безпека», метою якої є досягнення стабільного стану в державі. Виникнення в часових рамках пов'язують перш за все з укладенням Вестфальського миру, згідно якого концепція незалежної держави стає новою основою світового порядку [1; 2]. Вже перші наукові згадки, зроблені у 1790 р. в Єльському університеті [3], розрізняли військову, політичну, та економічну безпеку.

Поняття економічної безпеки фактично виникло в момент появи держави як такої і входить до складової національних інтересів. Найдавніші згадки щодо необхідності підтримки безпеки в економічній сфері описані в праці Платона «Політея». Описуючи свою ідеальну державу Платон звертав увагу на необхідність балансування використання та розподілу ресурсів з метою забезпечення сталого розвитку, миру та добробуту, що і було одним з перших примітивних втілень концепції економічної безпеки. В період античності питання безпеки було загальним, комплексним та об'єднувало економічні і політичні відносини і трактувалася як захист держави, її громадян від загроз, які вважали проявом різних надприродних сил.

Формування поняття “безпека” в сфері економіки почалося ще в Стародавньому Римі. “Securitas Impregium” – напис на римських монетах [4] – означав буквально “Безпека імперії”.

У період середньовіччя поняття «безпека» у країнах Європи трактувалось як «стан відсутності загроз, небезпек та створення передумов і інститутів, які гарантують такий стан» [5]. Засвідчує використання такого терміну і словник Робера (1190 р.), який дає таке визначення безпеки - спокійний стан духу людини, захищеність від будь-якої небезпеки. Як категорія, що стосується державного управління економікою [6], термін частіше згадується в період XVII-XVIII ст.

З загостренням в ХХ ст. кризових явищ, як у світовій, так і національних економіках, посилилася увага до питань економічної безпеки держави та її складових. Президент США Т. Рузвельт на початку ХХ ст., в роки “великої депресії” (виникнення і загострення економічної кризи) при проведенні аналізу внутрішніх проблем Сполучених Штатів Америки визначив економічну безпеку як “сукупність умов, що надійно забезпечують суверенітет, захист стратегічних інтересів і повноцінний розвиток суспільства, життя та здоров’я усіх його громадян” [7].

Вже у 1935 році в США прийнято закон «Про національну безпеку» - перший нормативно-правовий акт в якому виділено питання економічної безпеки. Також було створено Федеральний комітет з економічної безпеки [8], метою якого було підвищення рівня якості життя населення через забезпечення економічної безпеки (зокрема розвитку промисловості країни з метою боротьби з безробіттям).

Наступним важливим етапом розвитку економічної безпеки стало створення в 1940-60-х роках міжнародних організацій з метою забезпечення міжнародної економічної безпеки, наприклад: Міжнародного валютного фонду, Міжнародного банку реконструкції та розвитку, Міжнародної асоціації розвитку, Міжнародної фінансової корпорації, Міжнародного центру по регулюванню інвестиційних спорів, Організації країн-експортерів нафти (у відповідь на загрози енергетичного сектору).

В 1970-х рр. значну увагу приділяли забезпеченню національної економіки саме за допомогою економічних методів, що трактувалось як забезпечення “економічної безпеки”. Так, Р. Ніксон, який створив Раду з міжнародної економічної політики (через зростання інфляції після війни у В’єтнамі), зазначав, що необхідно підходити з позицій безпеки до міжнародної економічної політики – “в тому числі торгівлі, інвестицій, платіжного балансу, фінансів та розгляду міжнародних економічних аспектів зовнішньої політики” [9]. Аналогічні дії щодо захисту слабких міжнародних економічних позицій і інтересів спостерігались і з сторони СРСР - в ООН було внесено пропозиції щодо прийняття протоколу про економічний ненапад, де пропонувалося “включити у визначення заходів економічного тиску, що порушують суверенітет іншої держави, її економічну незалежність, та загрожують основ життя цієї держави, перешкоджають експлуатації природних багатств, націоналізації цих багатств, а також економічну блокаду” [10]. Протягом 1973-75 рр. під керівництвом ОБСЄ (найбільшого органу, що займається питаннями економічної безпеки у Європі) відбувались "Наради з безпеки і співробітництва в Європі", результатом яких стали “Гельсінські угоди”.

На 40-й сесії Генеральної асамблеї ООН у 1985 р. було прийнято резолюцію "Міжнародна економічна безпека", яка трактувалась як метод створення умов для соціально-економічного розвитку. На 42-й сесії Генасамблеї ООН прийнято “Концепцію міжнародної економічної безпеки” [11], яка узагальнювала глобальні економічні проблеми, що виникли в результаті глобалізації, та шляхи їх вирішення за допомогою спільних дій світового співтовариства.

Важливим у історії розвитку поняття про економічну безпеку стала реорганізація зовнішньополітичного відомства США у 1993 р., коли було проголошено 3 його основні задачі: зміцнення економічної безпеки країни, підтримання демократії і дотримання прав людини. Вже в грудні 1995 р. було затверджено меморандум щодо Національної програми забезпечення економічної безпеки, створено міжвідомчу робочу групу (до неї були включені представники ЦРУ, ФБР та АНБ; міністр енергетики; заступник міністра оборони; керівники таких корпорацій як "Боїнг", "Дженерал електрик" та ін.), яка займалась політикою економічної безпеки країни [3]. Вказані факти підкреслюють першочерговість національної економічної безпеки та її зв'язок з економічною безпекою підприємств та їх актуальність вже після завершення “холодної війни”.

Дослідження економічної безпеки в Україні почались у 1991–1992 рр. Важливим поштовхом стали неконкурентні дії росіян, спрямовані на дискредитацію українських лікєро-горілчаних виробів на виставці у Нюрнберзі 18–27 вересня 1991 р. [7]. Значний інтерес до вивчення економічної безпеки країни, як і її законодавча регламентація, спостерігається з 1997 р. Надзвичайно актуальним залишається питання економічної безпеки України в сучасних умовах військової агресії та енергетичної кризи і торгових війн.

Висновки. Сьогодні під економічною безпекою розуміється стан, у якому такі складові як фінансова, інформаційна, соціально-економічна, інституційно-правова, техніко-технологічна, інтелектуально-кадрова, силова та екологічна діяльність знаходиться у стані «відсутності небезпеки», «збереження», «захисту від загроз», «захищеності», «надійності», «стабільності», «спокою», «незалежності», «у допустимих межах».

Для забезпечення економічної безпеки необхідне врахування специфічних, адресних особливостей об'єкта дослідження (наприклад, галузі) з метою найбільш повної захищеності від можливих загроз, що призвело до виділення економічної безпеки галузі, регіону, підприємства чи особи. Разом вказані категорій формують цілісну систему економічної безпеки на різних економічних рівнях. Першочерговою за важливістю є саме економічна безпека національної економіки, що підкреслює не тільки історія виникнення та розвитку поняття, але і взаємна орієнтація на забезпечення економічного добробуту у країні.

1. Шемаєва Л. Є. Забезпечення економічної безпеки підприємства на основі управління стратегічною взаємодією з суб'єктами зовнішнього середовища: монографія / рада нац. безпеки і оборони України, нац. ін.-т пробл. міжнар. безпеки. – К. : НУПМБ, 2009. – 357 с.
2. Шкарлет С. М. Еволюція категорії «безпека» в науковому та економічному середовищі / С. М. Шкарлет // Формування ринкових відносин. – 2007. – № 6. – С. 7–12.
3. Васильців Т. Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення : [монографія] / Т. Г. Васильців. – Львів : Арал, 2008. – 384 с.
4. Online Etymology Dictionary, Securus, Securitas [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.etymonline.com>
5. Основи економічної безпеки / О. М. Бандурка., В. Є. Духов – Х. : вид-во нац. ун-ту внутр. справ, 2003. – 236 с.
6. Кравченко С. І. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки України / С. І. Кравченко, С. В. Теленик // Економіка, фінанси, право. – 2002. – № 12. – С. 6–10.
7. Нижник В. М. Економічна дипломатія та економічна безпека України. – Хмельницький: ХНУ, 2007. – 299 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://megalib.com.ua/book/10_Ekonomichna_diplomatiya_ta_ekonomichna_bezpeka_Ukraini.html
8. Мекшун Л. М. Сутність та рівні економічної безпеки [Електронний ресурс] / Л. М. Мекшун // Імперативи розвитку у суспільно-економічних системах в умовах глобалізації: Тези доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції, Чернігів, 7–8 червня 2013 р. – Чернігів : ЧДІЕУ, 2013. – С. 47–48.
9. Memorandum Establishing the Council on International Economic Policy [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=3021>.
10. Шумілов В. М. Міжнародне публічне економічне право / В. М. Шумілов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://bibliograph.com.ua/mezhdunarodnoe-pravo-4/index.htm>
11. Листопад М. Е. Эволюция представлений об экономической безопасности / М. Е. Листопад // Теория и практика общественного развития. – 2011. – № 3 – С. 385–387 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/ekonomika/listopad.pdf

References

1. Shemalewa, L. *Providing of economic security of enterprise on the basis of strategic interface management with the subjects of environment: monograph*. Kyiv: nUNmB, 2009. Print.
2. Shkarlet, S. "Evolution of the category of "security" in the academic and business environment." *Formuvannia rynkovykh vidnosyn* 6 (2007): 7–12. Print.
3. Vasylytsiv, T. *The Economic Security of Ukraine Business: Strategy and Mechanisms for Strengthening*. Lviv: Aral, 2008. Print.

4. Online Etymology Dictionary, Securus, Securitas Web. 15 Feb. 2016 <<http://www.etymonline.com>>.
5. Bandurka, O. *Bases of economic security*. Kharkiv: publishing house of university of internal affairs, 2003. Print.
6. Kravchenko, S. "Basic directions of providing of economic security of Ukraine." *Economy, finances, right* 12 (2002): 6-10. Print.
7. Nyznyk, V. *Economic diplomacy and economic security of Ukraine*. Khmelnytskyi: KNU, 2007. Web. <http://megalib.com.ua/book/10_Ekonomichna_diplomatiya_ta_ekonomichna_bezpeka_Ykraini.html>.
8. Mekshun, L. "Essence and economic strength securities." *Imperatives of development in the social-economic systems in the conditions of globalization: Theses of lectures of V of the International research and practice conference, Chernihiv, June 7-8. 2013*. Chernihiv: CNIEU. P. 47-48. Print.
9. Memorandum Establishing the Council on International Economic Policy. Web. 12 Feb. 2016 <www.presidency.ucsb.edu/ws/?pid=3021>.
10. Shumilov, V. *International public economic law*. Web. 9 Feb. 2016 <<http://bibliograph.com.ua/mezhdunarodnoe-pravo-4/index.htm>>.
11. Listopad, M. *Evolution of ideas about economic security*. Web. 10 Feb. 2016 <www.teoriapractica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2011/3/ekonomika/listopad.pdf>.

Рецензенти:

Ткач О.В. – д.с.н., професор, зав.кафедри менеджменту і маркетингу ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника";

Криховецька З.М. – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів ДВНЗ "Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника".

УДК 316.42 + 339.13

ББК 66.061.43

Вербовська Л. С.

**ЕНЕРГЕТИЧНА БЕЗПЕКА ЯК ГОЛОВНА СКЛАДОВА ТРАНСКОРДОННОЇ
СПІВПРАЦІ В РАМКАХ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАРПАТСЬКОГО
ЄВРОРЕГІОНУ**

Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу,
Міністерство освіти і науки України,
кафедра менеджменту і адміністрування,
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Шопена, 1,
тел.: 03422 23557
e-mail: verlesya@gmail.com

Анотація. Стаття присвячена проблемам ефективного функціонування транскордонного співробітництва як головного фактора впливу міжнародної співпраці у питаннях енергонезалежності в рамках Карпатського євро регіону. За результатами дослідження встановлено, що українська газотранспортна система має стратегічне значення, на базі якої існує можливість створення газової біржі, дозволяє зберегти власний потенціал та національні пріоритети. Запропоновано варіанти розвитку використання газотранспортної системи України до використання та транспортування нафти і газу в рамках транскордонного співробітництва Карпатський євро регіон.

Ключові слова: транскордонне співробітництво, євро регіон, енергонезалежність, газова біржа, потенціал, газотранспортна система.

Verbovska L.S.

**ENERGY SECURITY AS THE MAIN COMPONENT OF CROSS-BORDER
COOPERATION IN THE FRAMEWORK OF THE CARPATHIAN EUROREGION**